

Fatum w antycznej wizji losów człowieka. *Król Edyp* Sofoklesa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 253–254.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 258–260.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 271–275.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 280.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 290.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 294.

Fatum w antycznej wizji losów człowieka. *Król Edyp* Sofoklesa

Jean-Baptiste Hugues; *Edyp w Kolonie*, 1882

Źródło: Rama, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Czy Edyp mógł uniknąć swego przeznaczenia? Czy ludzkie przekonanie o możliwości panowania nad własnym życiem to tylko złudzenie?

Starożytni Grecy wierzyli w nieuchronność tego, co komu „pisane”. Fatum, którego doświadczył bohater tragedii Sofoklesa, miało związek z klątwą ciężącą na tebańskim rodzie Labdakidów. Chyba właśnie fakt, że sam niczemu nie zawinił, przeraża najbardziej. Wysiłki Edypa, by uniknąć przeznaczenia, są tylko drogą, na której spełnia się straszliwa przepowiednia. Tragiczna ironia utworu Sofoklesa to ironia losu, której współczesny człowiek także może się obawiać.

Twoje cele

- Dokonasz analizy i interpretacji wybranych fragmentów *Króla Edypa* Sofoklesa.
- Objąśnisz, na czym polegało działanie fatum w życiu Edypa.
- Przedstawisz losy Edypa jako symbolu każdego człowieka.
- Wyjaśnisz znaczenie motywu snu w *Królu Edypie* Sofoklesa.
- Na podstawie filmu zredagujesz notatkę, w której wyjaśnisz, na czym polega ironia tragiczna.

Przeczytaj

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D45qDo0xL>

Film nawiązujący do treści materiału Czy mamy wpływ na własne życie? – perspektywa Rzymian i Greków.

Grecki pesymizm

Analiza wielu utworów literackich oraz tekstów filozoficznych dowodzi, że starożytni Grecy postrzegali świat pesymistycznie. Tworzący w VII w. p.n.e. Mimnermos z Kolofonu, ubolewając nad szybkim przemijaniem młodości, ujął to w słowach: „Nie ma człowieka, któremu Zeus nie zesłał tysiąca zmartwień”. O tym, że podobny pogląd nie był jednostkowy, świadczą utwory żyjącego ponad 100 lat później ateńskiego twórcy Sofoklesa.

Demokracja i fatum

W starożytnych Atenach od początku VI w. p.n.e. do połowy IV w. p.n.e. panował ustrój demokratyczny. Ten system polityczny zakładał, że obywatele są sobie równi i wspólnie rządzą swym państwem. Zasada równości mogła dawać **obywatelom Aten** poczucie wolności i wyższości nad tymi krajami, w których władza należała do jednego człowieka albo do niewielkiej grupy ludzi.

Ateńczycy uważali się za wolnych ludzi. Dotyczyło to jednak wyłącznie kwestii państwowych i politycznych, ponieważ egzystencję ludzką postrzegali jako swego rodzaju niewolnictwo: człowiek tylko pozornie potrafi decydować o sobie. W rzeczywistości na jego losy wpływają bogowie, którzy mogą sprawić, że nawet najszlachetniejszy śmiertelnik popadnie w niezawinione nieszczęście.

O przekonaniu starożytnych, jak znaczący jest wpływ boskich sił na człowieka, może świadczyć fakt, że w mitologii greckiej i rzymskiej występowało kilka istot mających taką potężną moc.

Fatum to pojęcie wywodzące się prawdopodobnie od łacińskiego czasownika *fari*, czyli „mówić”. Skoro bogowie coś powiedzieli, tak musiało się stać. Dla Rzymian Fatum było więc bóstwem przeznaczenia, którego nie można uniknąć, choć za pomocą wróżbitów da się je poznać.

Fortuna to również bogini rzymska. Choć pierwotnie kult oddawały jej prawdopodobnie tylko kobiety w połogu,

szybko stała się w wyobrażeniach mieszkańców Półwyspu Apenińskiego potężnym bóstwem kierującym ludzkimi losami. Przedstawiano ją z różnymi atrybutami: miewała przepaskę na oczach (by jej wybór był całkowicie przypadkowy), róg obfitości (do dziś zdobycie fortuny oznacza uzyskanie bogactwa) czy koło (którym kręciła lub na którym stała, symbolizujące niestabilność, niepewność losu ludzkiego).

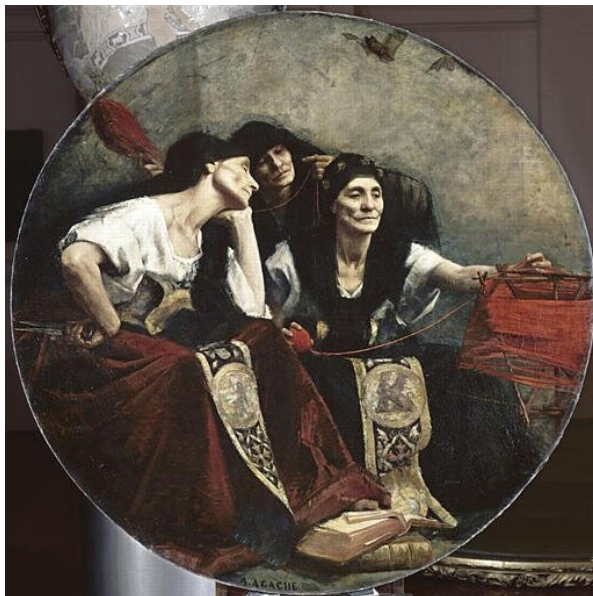
Grecy także wierzyli w istoty, od których zależy człowiek. Odpowiednikiem rzymskiej Fortuny była **Tyche**. Jej imię oznaczało ślepy los, przypadek. Podobnie jak później Fortuna – nieraz trzymała w rękach róg obfitości, by obdarzać dostatkiem ludzi, a nawet całe miasta. Ten pozytywny aspekt działania Tyche nie oznacza, że była postrzegana jako bogini, która wyłącznie sprzyja ludziom, bo pokazywano ją również ze sterem, co miało przypominać o zmienności: Tyche bez ostrzeżenia zmienia kurs życia człowieka. Nie tylko Tyche uosabiała konieczność. Robiła to też **Ananke** – jej imię w języku greckim oznacza potrzebę, przymus. Ananke personifikowała zatem nieuchronność i nakaz poddania się przeznaczeniu.

To, że wolność człowieka jest ułudą, symbolizowały także **Mojry**. W starogreckim języku *moira* oznaczała los lub część, która przypada w udziale. Mojry wyobrażano sobie jako siostry decydujące o życiu ludzkim: Lachezis przędła jego nić, Kloto tę nić odmierzała, a Atropos (jej imię wywodzi się od wyrazu „nieubłagany”) ją przecinała, co było równoznaczne ze śmiercią człowieka.

Rzeźba rzymskiej bogini Fortuny trzymającej róg obfitości

Źródło: sailko, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

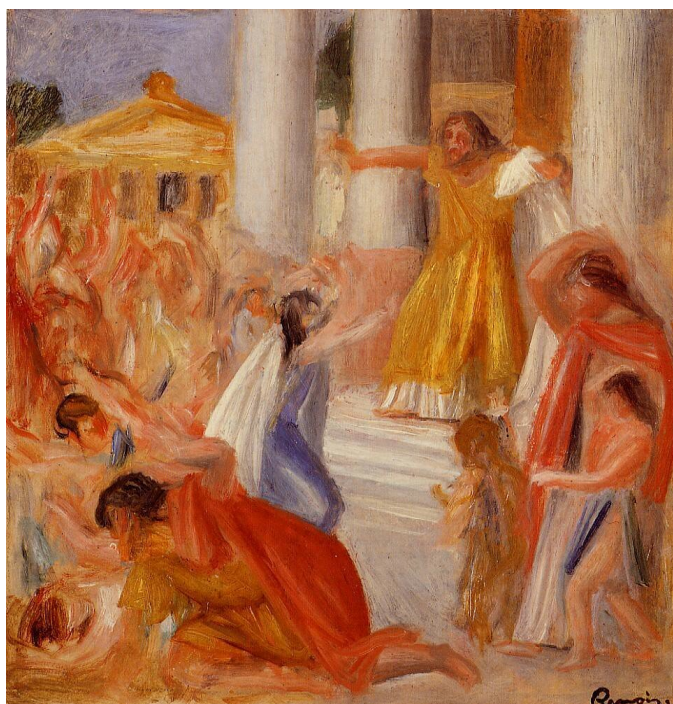
Alfred Agache, *Parki*, 1885

Parki– w mitologii rzymskiej personifikacje przeznaczenia: Nona, Decima i Morta;
w późniejszym okresie utożsamione z greckimi Mojrami

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Edyp, czyli każdy człowiek

Siłą, wobec której wielcy władcy, dzielni wojownicy, a nawet uczeni filozofowie okazują się bezsilni, jest fatum. Dotyczy ono każdego, czego dowodzą m.in. dzieje Edypa. Miał on wszystko: władzę w Tebach, szacunek poddanych, miłość i wierność żony, radość z czworga dzieci. Wystarczyło kilka godzin, by stracił tron, uwagę obywateli Teb, rodzinę.

Pierre Auguste Renoir, *Oedipus Rex*, 1905

Źródło: Pierre Auguste Renoir, dostępny w internecie: flickr.com, licencja: CC BY-ND 2.0.

Dla Greków było oczywiste, że los może zabrać wszystko każdemu. Wobec niego śmiertelnik okazuje się bezsilny nawet wtedy, gdy niczym nie zawinił. Edyp stał się więc symbolem człowieka w ogóle. Edyp stał się więc symbolem człowieka w ogóle, a jego dzieje ukazane przez Sofoklesa – dowodem na istnienie ironii tragicznej.

Bunt wobec bogów jest niemożliwy

Losy Edypa mogłyby prowokować współczesnych odbiorców dramatu do sprzeciwu wobec okrucieństwa bogów. Starożytni Grecy nie postrzegali dziejów Edypa jako okazji do sporu z Zeusem i innymi mieszkańcami Olimpu z powodu okrucieństwa bogów. Z mitów oraz inspirowanych nimi dzieł literackich wynika, że ogólny porządek świata według Greków polegać ma na całkowitym poddaniu się ludzi bogom. Oznacza to, że zawinił Edyp, gdyż chciał złamać podstawową zasadę polegającą na aprobachie wyroków boskich. W ten sposób władca Teb wykazał się *hybris* (gr. pychą), wynikającą z przekonania, że jest w stanie sam o sobie decydować, co było jednoznaczne ze sprzeciwem w stosunku do bogów.

((Sofokles

Król Edyp

Epeisodion I

EDYP

Kto z was by wiedział, z czyjej zginął ręki
Śmiercią ugodzon Laios [Labdakida](#),
Niech ten mi wszystko wypowie otwarcie.
Gdyby zaś bał się sam siebie oskarżać,
Niech wie, że żadnej srogości nie dozna
Nad to, że cało tę ziemię opuści.

[...]

Ja więc i bogu i zbrodni ofierze
Ślubuję taką służbę i przymierze.
I tak złoczyńcy klnę, aby on w życiu,
Czy ma współników, czyli sam w ukryciu,
Nędzy, pogardy doświadczył i [sromu](#).
I zaknę dalej, że gdyby osiadły
Z moją się wiedzą w mym odnalazł domu,

Aby te klątwy na mą głowę spadły.
A was zaklinam, abyście to wszystko
Czynili dla mnie, boga i tej ziemi
Od zbóż i bogów tak osieroconej.
Bo choćby boga głos nie nakazywał,
Nie trzeba było popuścić bezkarnie
Śmierci przedniego człowieka i króla,
Lecz rzecz wyśledzić.

[...]

CHÓR

Jak mnie zakląłeś, tak powiem ci, książę.
Ni ja zabiłem, ni **wytknąć** bym umiał
Tego mordercy; ten, co drogi wskazał,
Febus, sam jeden odkryłby złoczyńcę.

EDYP

Słusznie to rzekłeś. Ale wymóc z bogów,
Czego nie zechcą, nie zdoła śmiertelny.

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 253–254.

((Sofokles

Król Edyp

Epeisodion I

TYREZJASZ

Którego szukasz, ty jesteś mordercą.

EDYP

Nie ujdiesz kary za **wtórą** obelgę.

TYREZJASZ

Mam mówić więcej, by gniew twój zaostrzyć?

EDYP

Mów co chcesz, słowa twe na wiatr ulecą. [...]

TYREZJASZ

A ty, nieszczęsny, urągasz, ty, który
Wnet staniesz wszystkim na urągowisko?

EDYP

Nocy ty synem, zaszkodzić nie zdołasz.
Ni mnie, ni innym, co w słońce patrzymy.

TYREZJASZ

Bo nie pisano, abym ja cię zwalił;
Mocen Apollo, aby to wykonać.
[...] Chociaż ty władcą, jednak ci wyrównam
W **odprawie**. Słowem i ja także władam.
Nie twoim jestem sługą, lecz Apolla;
I nie zawezwę zastępstwa Kreona,
Lecz sam ci powiem, tobie, który szydzisz
Z mojej ślepoty, patrzysz, a nie widzisz
Nędzy twej, nie wiesz, z kim życie ci schodzi,
Gdzie zamieszkałeś i kto ciebie rodzi.
Między żywymi i zmarłymi braćmi
Wzgardę masz, klątwy **dwusieczne** cię z kraju
Ojca i matki w obczyzną wygnają,
A wzrok, co światło ogląda, się zaćmi.
Jakiż **Kiteron** i jakie przystanie
Echem nie jękną na twoje wołanie.
Gdy przejrzyś związki, kiedy poznasz nagle,
W jaką to przystań nieprzystojną żagle
Pełne cię wniosły; [...].

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 258–260.

“ **Król Edyp**

Epeisodion II

JOKASTA

Ty więc nie bacząc wiele na te rzeczy,
Mnie raczej słuchaj i wiedz, iż śmiertelnych
Sztuka wróżenia nie ima się wcale.
Złożę ci na to stanowcze dowody.
Wiedz więc, że Laios otrzymał był wróżby,
Nie od Apolla, lecz od jego służby,
Iż kiedyś śmierć go z rąk syna pokona,
Co zeń zrodzony – i z mojego łona.
A wszakże jego, jak wieść niesie, obce
Zabiły zbiry w troistym [rozdrożu](#).
A to niemowlę, gdy trzeci dzień świtał,
Przebiwszy u nóg kosteczki, wysadził
On ręką obcą gdzieś w górskich ostępach.
I tak Apollo nie dopełnił tego,
By syn ten ojca powalił, ni groźby,
Że Laios legnie pod syna zamachem.
A tak głosiły przecie przepowiednie.
Nie troszcz się o nie. Gdy tajemnej toni
Bóg chce co wydrzeć, on sam to odsłoni.

[...]

EDYP

Ojcem był moim Polybos z Koryntu,
Matką Merope z [Dorydy](#). Zażyłem
Tam ja czci wielkiej, aż się przytrafiło
Coś, co urazy zapewne jest godnym,
Godnym nie było takiego porywu.
Bo wśród biesiady podniecony winem
Mąż w twarz mi rzucił, że jestem podrzutkiem.

A ja, choć gniewny, umiałem na razie
Się pohamować; nazajutrz badałem
Ojca i matkę, a oni do sprawcy
Takiej obelgi żal wielki uczuli.
To mnie cieszyło; lecz słowa te jednak
Ciągłe mnie truiły i snuły się w myśli.
A więc bez wiedzy rodziców poszedłem
Do świątych Delfów, a tu mi Apollo
Tego, com badał, nie odkrył; lecz straszne
Za to mi inne wypowiedział wróżby,
Że matkę w łożu ja skalam, że spłodzę
Ród, który ludzi obmierźnie wzrokowi,
I że własnego rodzica zabiję.
To usłyszawszy, z dala od Koryntu
Błądziłem, kroki gwiazdami kierując,
Aby przenigdy nie zaznać nieszczęścia,
Hańby, która by spełniła tę wróżbę.
I krocząc naprzód, przyszedłem na miejsce,
Gdzie według ciebie ten król był zabitym.
Zeznam ci wszystko po prawdzie; gdym idąc
Do troistego zbliżył się rozdroża,
Wtedy obwiestnik i mąż jakiś wozem
W konie sprzężonym jadący, jak rzekłś,
Mnie najechali, i z drogi mnie gwałtem
Woźnica spędzał wraz z owym staruchą.
Ja więc wzburzony uderzam woźnicę,
Co mnie potrącił; a gdy to zobaczył
Starzec, upatrzył gdym podle był wozu,
I w głowę oścień mi wraża kolczasty; –
Oddałem z lichwą; ugodzon kosturem
Runął on na wznak ze środka siedzenia. –
Tnę potem drugich; a jeśli obcego
Łączyło jakie z Laiosem krewieństwo,

To któż nędzniejszym byłby od zabójcy,
Któż w większej bogów pogardzie i nieba?
Przecież go obcym, ni ziomkom nie wolno
Przyjąć pod dachem, ni uczcić przemową,
Lecz precz należy odtrącić. Nikt inny,
Lecz ja tę klątwę sam na się rzuciłem
A ręką kalam ofiary dziś łożę,
Co w krwi broczyła. – Czyż ja nie zhańbiony?
Nie zbezczeszczony doszczętnie? Jeżeli
Tułać się przyjdzie, w tułaczce już moich
Ani ojczyzny oglądać nie będę.
Inaczej matkę bo **pojąć** i zgładzić
Ojca bym musiał, tego, co dał życie.
Kto by w tym widział srogiego demona
Dopust, czyż domysł ten byłby fałszywym?
Niechbym nie zajązował, o boże wy mocy,
Tego ja słońca i zginął bez wieści
Spośród śmiertelnych, nim takie nieszczęście
Ostrzem by w moją ugodziło głowę.

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 271–275.

((Sofokles

Król Edyp

Epeisodion III

JOKASTA

Czemuż by troskał się człowiek, co w ręku
Losu, przyszłości przewidzieć niezdolny?
Jeszcze najlepiej żyć tak – od dnia do dnia.

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 280.

Sofokles

Król Edyp

« Stasimon IV

CHÓR

O śmiertelnych pokolenia!
Życie wasze, to cień cienia.
Bo któryż człowiek więcej tu szczęścia zażyje
Nad to, co w sennych rojeniach uwije,
Aby potem z biegiem zdarzeń
Po snu chwili runąć z marzeń.
Los ten, co ciebie, Edypie, spotyka,
Jest mi jakby głosem żywym,
Bym żadnego śmiertelnika
Nie zwał już szczęśliwym.

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 290.

« Sofokles

Król Edyp

Exodos

EDYP

O biada mi, biada!
Nieszczęsny ja, do jakich ziem
Podążę? gdzież uleci głos?
O losie, w coś ty mnie powalił?

CHÓR

W strasznego coś, co słyszeć, widzieć grozą.

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] Ajschylos, Sofokles, Eurypides, *Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 294.

Słownik

Ananke

(gr. *Anánkē* – potrzeba) – w mitologii greckiej personifikacja nieuchronności i konieczności poddania się przeznaczeniu

Fatum

(gr. *fari* – mówić) – pierwotnie: wyroki boskie; bóstwo losu, które wskazywało na nieuchronność tego, co zadecydują bogowie

Fortuna

(łac. *vortumna* – ta, która obraca rok) – w mitologii rzymskiej bogini przeznaczenia przynosząca dobro i zło, uosabiająca przede wszystkim zmienność ludzkich losów; jednym z jej najważniejszych atrybutów jest koło, którego obroty oznaczały nietrwałość szczęścia

ironia tragiczna

(gr. *eirōneía* – drwina, szyderstwo) – kategoria estetyczna sformułowana w nowożytności, dotycząca antycznej tragedii, określająca sytuację, w której protagonista, mimo swoich działań, nieuchronnie dąży do katastrofy

Mojry

(gr. *Moirai*) – w starogreckim języku *moira* to los lub część, która przypada w udziale; ostatecznie utrwaliła się tradycja, że Mojry to trzy siostry, które decydują o życiu ludzkim: Lachezis (Udzielająca) przędła jego nić, Kloto (Przędka) tę nić odmierzała, a Atropos (Nieubłagana) ją przecinała, co było równoznaczne ze śmiercią człowieka

Tyche

(gr. *Týchē* – ślepy przypadek) – w mitologii greckiej odpowiednik Fortuny; jej imię oznaczało ślepy los, przypadek; Tyche mogła obdarzać dobrami, ale kojarzono ją przede wszystkim ze zmiennością ludzkich losów

Prezentacja TED

Polecenie 1

Na podstawie obejrzanego filmu wyjaśnij, skąd – według profesora Mirosława Kocura – wzięła się koncepcja fatum w interpretacji opowieści o rodzie Labdakidów.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Diq2tQOhO>

Film z wypowiedzią profesora Mirosława Kocura.

Polecenie 2

Napisz plan rozprawki na temat: *Król Edyp* Sofoklesa w kontekście wierzeń starożytnych Greków. Zawartość punktów powinna być precyzyjna – nie wystarczy zapis typu; Wstęp, Rozwinięcie, Zakończenie.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Rozwiąż krzyżówkę, w której wszystkie hasła wiążą się z postaciami z tebańskiego mitu.

1.							
2.							
3.							
4.							
5.							

1. Założyciel Teb.
2. Żona dwóch władców Teb.
3. Jeden z królów Teb.
4. Przejął władzę po Edypie.
5. Ożenił się z Jokastą.

Ćwiczenie 2

Oceń prawdziwość zdań. Oznacz zdania prawdziwe i fałszywe.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Edyp grozi śmiercią tym, którzy zabili Lajosa i przyznają się do tego.	☐	☐
Edyp stwierdza, że gdyby bogowie nie nakazywali zemsty na mordercy Lajosa, można by zrezygnować z poszukiwania zabójcy.	☐	☐
Według chóru o tym, kto zabił Lajosa, może powiedzieć tylko Tyrezjasz.	☐	☐
Tyrezjasz stwierdza, że góry Kiteron nie będą odbijać echa głosu Edypa.	☐	☐
Według Jokasty Lajos dowiedział się o swym przyszłym losie od samego Apollina.	☐	☐
Edyp stwierdził, że o swej przyszłości usłyszał w wyroczni w Atenach.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Edyp, tłumacząc Jokaście, dlaczego nie uspokoili go jej słowa o niesprawdzających się przepowiedniach, stwierdza: „Mówiłaś, ale mną owładnęła trwoga”. Podaj co najmniej trzy synonimy do rzeczownika zawartego w tym zdaniu.

Ćwiczenie 4

Przytocz z *Epejsodionu I* wersy, które dowodzą tego, że w *Królu Edypie* wszystko, co ważne, już się wydarzyło, a widzom (czytelnikom) przedstawia się wykrywanie tajemnicy z przeszłości, czyli sprawy zabójstwa Lajosa.

Ćwiczenie 5

Zaznacz kolorem te wersy w wypowiedziach Jokasty, które wyjaśniają, jaki jest jej stosunek do przepowiedni.

 żółty

Ty więc nie bacząc wiele na te rzeczy, />
Mnie raczej słuchaj i wiedz, iż śmiertelnych />
Sztuka wróżenia nie ima się wcale. />
Złożę ci na to stanowcze dowody.
Wiedz więc, że Laios otrzymał był wróżby, />
Nie od Apolla, lecz od jego służby, />
Iż kiedyś śmierć go z rąk syna pokona, />
Co zeń zrodzony – i z mojego łona.
A wszakże jego, jak wieść niesie, obce /> Zabiły zbiry w troistym rozdrożu. />
A to niemowlę, gdy trzeci dzień świtał, />
Przebiwszy u nóg kosteczki, wysadził />
On ręką obcą gdzieś w górskich ostępach. />
I tak Apollo nie dopełnił tego, />
By syn ten ojca powalił, ni groźby, />
Że Laios legnie pod syna zamachem. />
A tak głośiły przecie przepowiednie.
Nie troszcz się o nie. Gdy tajemnej toni
Bóg chce co wyrzeć, on sam to odsłoni.
[...] />
Czemużby troskał się człowiek, co w ręku
Losu, przyszłości przewidzieć niezdolny?
Jeszcze najlepiej żyć tak – od dnia do dnia.

Ćwiczenie 6

Edyp w rozmowie z Jokastą stwierdził, że jego ojciec Polybos, umierając w sposób naturalny, „wyrocznie [...] stał na nice”. Wyjaśnij sens tego zdania.

Ćwiczenie 7

W *Stasimonie IV* chór kilka razy odwołuje się do motywu snu. Wyjaśnij w 30–40 słowach, co sen oznacza w tej wypowiedzi.

Ćwiczenie 8

Zacytuj z przywołanych fragmentów *Króla Edypa* słowa, które potwierdzają, że los tytułowej postaci nie stanowi tylko jednostkowego przypadku.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: Fatum w antycznej wizji losów człowieka. *Król Edyp* Sofoklesa

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 8) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura uzupełniająca

- 1) Sofokles, *Król Edyp*;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dokona analizy i interpretacji wybranych fragmentów *Króla Edypa* Sofoklesa;
- wyjaśni, na czym polegało działanie fatum w życiu Edypa;
- przedstawi losy Edypa jako symbolu każdego człowieka;
- wyjaśni znaczenie motywu snu w *Królu Edypie* Sofoklesa;
- na podstawie filmu zredaguje notatkę, w której wyjaśni, na czym polega ironia tragiczna.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli;
- debata Oksfordzka.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o odnalezienie w różnych źródłach filmowych i teatralnych nawiązań do dramatu Sofoklesa *Król Edyp*.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Chętne osoby wskazują teatralne i filmowe nawiązania do utworu Sofoklesa, np. *Król Edyp* w reżyserii Laco Adamika, Gustawa Holoubka, film włoskiego reżysera Piera Paolo Pasoliniego, *Edyp* Andre Gide
2. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat, mówiąc, że sztuka *Król Edyp* została uznana przez Arystotelesa w jego *Poetyce* za wzór tragedii doskonałej. Do dziś jest to jedna z najczęściej inscenizowanych sztuk z siedmiu tragedii Sofoklesa. Mówi również o wyjątkowej mocy oddziaływania tragedii Sofoklesa i mitu Edypa.
3. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat i cel zajęć oraz wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj”. Następnie wspólnie z uczniami tworzy mapę myśli ujmującą odniesienia do fatum dawniej i dziś (uczniowie określają, czy współcześnie fatum również istnieje).
2. Uczniowie zapoznają się z filmem zamieszczonym w sekcji „Przeczytaj”. Na tej podstawie przygotowują notatkę syntetyzującą związaną z obejrzanym materiałem. Wybrana osoba prezentuje swoją pracę.
3. Nauczyciel – odnosząc się do treści „Prezentacji TED” – pogłębia temat fatum. Prosi uczniów o wyjaśnienie na podstawie filmu koncepcji fatum w opowieści o rodzie Labdakidów. Uczniowie mogą to zrobić w formie dyskusji lub pisemnie (polecenie 1.).
4. Nauczyciel może dodać, że mit Edypa na przestrzeni różnych epok stanowił inspirację dla wielu artystów, ale także dla filozofów, jak Hegel czy Fryderyk Nietzsche. Zdaniem Nietzschego Edyp – zabójca ojca, mąż własnej matki, rozwiązujący decydującą o śmierci i życiu zagadkę – jest człowiekiem predestynowanym zgodnie z dawnymi wierzeniami

do bycia czarownikiem. Naruszenie odwiecznego porządku to zmuszenie natury, by ujawniła swe tajemnice, co daje nad nią kontrolę, a to właśnie istota magii. Niemiecki filozof uważał Edypa za herosa i buntownika występującego przeciw religii. Edyp jako buntownik przekraczający granice stał się w XIX wieku przykładem rewolucjonisty, a także inspiracją dla nowych nurtów w sztuce, literaturze.

5. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się”. Nauczyciel dzieli klasę na 2 zespoły. Każdy z nich wykonuje ćwiczenia tam zamieszczone (jeśli nie starczy czasu, nauczyciel wskazuje uczniom numery ćwiczeń do wykonania). Zespół, który skończy pracę jako pierwszy, zgłasza to nauczycielowi, który weryfikuje poprawność odpowiedzi. Może nagrodzić klasę ocenami za pracę.

Faza podsumowująca:

1. Debata oksfordzka – debatują przeciwnicy i obrońcy tezy, że człowiek nie może zmienić swojego przeznaczenia. Debacie przewodniczy nauczyciel lub wybrany przez uczniów marszałek.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat realizacji kryteriów sukcesu. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia.

Praca domowa:

1. Napisz plan rozprawki na temat: *Król Edyp* Sofoklesa w kontekście wierzeń starożytnych Greków. Zawartość punktów powinna być precyzyjna – nie wystarczy zapis typu; Wstęp, Rozwinięcie, Zakończenie.
Polecenie 2 z sekcji „Prezentacja TED”.

Materiały pomocnicze:

- *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, tom 1 i 2, praca zbiorowa, Warszawa 1984.
- W. Kopaliński *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2003.
- W. Markowska, *Mity greckie*, Warszawa 1953.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Prezentacja TED”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.